

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Аналізуються фундаментальні проблеми сучасного українського державотворення, на особливу увагу заслуговують питання головного вектора економічного, соціально-політичного й культурного розвитку держави. Розв'язання цих проблем обґрунтовано принципами українського державотворення як стратегічними орієнтирами розбудови держави. На сучасному етапі її розвитку одним із стратегічних орієнтирів є формування єдиного українського гуманітарного простору. Водночас українське державотворення – це ще й інноваційний розвиток держави і формування людини, спроможної до інноваційного мислення, творення нової якості життя та суспільства. Усе це має відбуватися на засадах розвиненої правової культури і збалансованої представницької демократії. У статті принципи українського державотворення розглядаються як стратегічні орієнтири розбудови сучасної держави.

Ключові слова: державотворення, українське державотворення, принципи українського державотворення.

Отрешко В.С. Стратегические ориентиры развития современного украинского государства

Анализируются фундаментальные проблемы современного украинского государства, особое внимание заслуживают вопросы главного вектора экономического, социально-политического и культурного развития государства. Решение этих проблем обосновано принципами украинского государства как стратегическими ориентирами развития государства. На современном этапе ее развития одним из стратегических ориентиров является формирование единого украинского гуманитарного пространства. Вместе с тем украинское государствообразование – это еще и инновационное развитие государства и формирование человека, способного к инновационному мышлению, созданию нового качества жизни и общества. Все это должно происходить на основе развитой правовой культуры и сбалансированной представительной демократии. В статье принципы украинского государствообразования рассматриваются как стратегические ориентиры развития современного государства.

Ключевые слова: государствообразование, украинское государствообразование, принципы украинского государствообразования.

Otreshko Volodymyr. Strategic guidelines of development

Fundamental problems of modern Ukrainian state were analyzed, special attention should be paid to the main vector of economic, social, political and cultural development. Solving these problems is set forth by the principles of Ukrainian state as a strategic development guidelines of a country. At the present stage of development of a strategic orientation is to create a unified Ukrainian humanitarian space. At the same time Ukrainian state - it is also an innovative development of the country and the formation of an individual able to innovative thinking, creating new quality of life and society. All this must be done on the basis of a developed legal culture and balanced representative democracy. This paper discusses the principles of Ukrainian state as strategic goals of building a modern state.

Key words: state creation, Ukrainian state creation, principles of Ukrainian state creation.

Як зазначають вітчизняні аналітики, найголовнішим питанням українського державотворення є питання про те, яку державу ми будемо, яке суспільство формуюмо, в якому напрямі рухаємось. Проголошення незалежності гостро поставило перед реформаторами питання про головний вектор економічного, соціально-політичного й культурного розвитку держави. Зрозуміло, єдиної думки стосовно стратегічних орієнтирів українського державотворення не існувало. Однак, оригінальні ідеї щодо цього процесу все ж висловлювались. Цікавими, з нашої точки зору, є праці таких відомих науковців, як В. Андрущенко, Л. Губерський, І. Кресіна, М. Михальченко, С. Шемшученко та ін. Цікавою й корисною, з точки зору стратегії державотворення, є фундаментальна праця В. Кременя, Д. Табачника та В. Ткаченка «Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду)»¹.

Автори цієї монографії представили розгорнуте розуміння української національної ідеї та державотворення й спираючись на глибоке історичне дослідження запропонували стратегію розвитку України як однієї з найбільших європейських держав. Багато плідних ідей стратегічного порядку знаходимо в роботах О. Власика, Д. Видріна, О. Гальчинського, О. Геєця, В. Журавського, С. Кримського, В. Литвина, Л. Лук'яненка, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, С. Пирожкова, Б. Холода та ін. авторів. Якщо додати до цього рефлексований досвід українського державотворення перших десятиліть ХХ ст. та поради зарубіжних експертів, на брак ідей та пропозицій щодо стратегії українського державотворення грішити не доводиться. Їх багато. Вони цікаві й різні. Однак інтегрованої думки ще не сформовано. Проблема залишається актуальною, й кожне дослідження подібного змісту має надзвичайно велике значення як на рівні теорії, так і на рівні суспільної практики.

На нашу думку, на сучасному етапі національного державотворення одним із стратегічним орієнтиром внутрішньої та зовнішньої політики України все ж таки є формування єдиного українського гуманітарного простору. Для України, як і для інших країн, що виникли на терені колишнього СРСР, проблема формування та реалізації гуманітарних принципів державотворення набуває особливої ваги і актуальності. Справа в тому, що до проголошення незалежності ці «союзні республіки» власної, самостійної, а головне незалежної гуманітарної політики не мали. Їх внутрішня і зовнішня політика була підпорядкована «загальносоюзній» ідеї, базувалась на компартійній ідеології. Чисельна ж група ідеологів та пропагандистів наполегливо переконувала всяк і кожного у легітимності, самостійності, демократичності гуманітарної політики для кожної «союзної республіки», незважаючи на розбіжності їх історії, етнонаціонального складу населення, культурних традицій, національного характеру².

Внаслідок подібної практики гуманітарна політика України в колишньому СРСР мала вторинний характер. Вмонтовуючи в свідомість і політичну практику централізовано сформовані вузькопартійні цінності, вона фактично виконувала маніпулятивну функцію. Про реалізацію її засобами дійсних, а не уявних загальнонародних і національних інтересів не могло бути й мови. Будь-яка спроба відродження національного, концептуальна заявка про права людини чи інший, відмінний від проголошеного, а тим більше – незалежний шлях розвитку, в ті часи жорстко переслідувалась і каралась.

Формування гуманітарної політики як головного складника політики сучасних державотворчих процесів потребує належної уваги як з боку вчених, так і з боку політиків та державних діячів. Актуальність дослідження цієї проблеми по-

силиюється в контексті зростання людського фактору – людини, соціальних груп, суспільства загалом – в сучасних суспільних процесах. Падіння тоталітарних політичних систем й формування демократичних відносин піднімає роль людини як члена громадянського суспільства, носія власних (індивідуальних), групових та загальнолюдських інтересів. Світ нині переживає зміну загальної парадигми суспільного розвитку. Здійснюючи поворот до демократичних цінностей, він фактично утверджує новий світовий порядок, домінантною основою якого є людина. Як прогнозують аналітики, ХХІ ст. має стати століттям глобального гуманізму, епохою панування гуманітарно-гуманістичних цінностей, технологій і мереж, епохою глобальної гуманізації людства³. Тому головним принципом українського державотворення є гуманітарний розвиток держави, де значна роль відводиться саме людині.

Але, однією з важливих проблем зміцнення суверенітету української держави на сучасному етапі є загрози, пов'язані з недостатнім отождоженням громадян України зі своєю нацією, культурою. Глобалізація, її наслідки у світовій політиці дали поштовх тенденціям і напрямам, які ускладнюють українській владі проведення курсу на зміцнення суверенітету засобами гуманітарної політики – шляхом творення спільних консолідуючих цінностей, ідеалів і формування навколо них відповідної ідентичності. Спільною ознакою вищевказаних викликів є їх яскраво виражений гуманітарний характер, а саме те, що вони пов'язані з духовним світом людини – з проєкціями її світоглядно-ціннісних орієнтацій і настанов. Необхідна умова формування світоглядної культури громадян України, їх національної ідентичності в контексті розбудови української національної державності – це створення в гуманітарній сфері умов, які сприяли б «пропуцненню» знань через почуттєвий, естетичний рівень, який, в свою чергу, сприяє до розширення меж пізнання навколишнього світу, спонукає до ціннісного переживання явищ національної культури та історії.

Таким чином, політику в гуманітарній сфері як вагомий інструмент національного державотворення, необхідно реалізовувати з урахуванням заглиблених у світоглядну систему домінуючих орієнтирів, поглядів, уявлень, настанов, які виявляють ставлення народу до основних естетичних цінностей. Детермінуючи відповідні потреби і мотивації, вони визначають характерні форми участі суб'єктів суспільних відносин у своїй діяльності та стають мотивуючим чинником при виборі відповідної мети і засобів її досягнення⁴.

Слід зазначити, що на світовому рівні нині домінують різні підходи до гуманітарної політики, концептуально окреслені З. Безжинським, У. Ростоу, Дж. Соросом, Ф. Фукуямою, М. Гайдегером та деякими іншими мислителями світового рівня. Але їх поєднує спільний гуманістичний підхід. Мова йде про демократизм гуманітарної політики, її прозорість і відкритість до світу і до людини, динамізм гуманітарних взаємозв'язків та залучення до них все нових народів. У загальному вимірі ці підходи виокремлюються в модель «відкритого суспільства». Гуманітарна політика в ній відіграє ключову роль. Увага до неї з боку правлячої еліти розглядається як здатність останньої забезпечити суспільний розвиток цивілізаційно вивіреними гуманістичними магістралями.

Гуманітарність у громадянському і демократичному суспільстві має особливу цінність, бо гуманітарно розвинена людина здатна усвідомити свою персональну відповідальність за все те, що відбувається в її найближчому оточенні і в країні. Якщо дати аналіз імперіям, що існували в історії, то можна побачити, що вони

рухнули, оскільки не будувалися на гуманітарній основі, а якщо і будувалися, то частенько на помилковому розумінні гуманізму⁵.

Сьогодні завдання українського державотворення – це побудова держави саме на гуманітарній основі та розкриття колосального потенціалу української культури. Пріоритетне завдання політичної еліти – поставити культуру в центр всіх зв'язків між суспільством і державою, між політикою і економікою. Це – справжній європейський ключ до єдності. Недаремно Жан Моне, автор ідеї Європейського Союзу, сказав: «Якби я міг почати все спочатку, я б починав не з вугілля і сталі, а з культури»⁶. Не випадково тодішній канцлер ФРН Г. Шрьодер на зустрічі, присвяченій 10-й річниці падіння Берлінської стіни, наголосив: «Нас цікавить гуманітарний потенціал суспільства та інтелектуальний капітал. Туди ми робитимемо найбільші інвестиції, бо саме ці чинники визначають безпеку держави в ХХІ столітті»⁷.

Зараз головний принцип українського державотворення – це перш за все інноваційний розвиток держави. Конкурентні переваги країн усе менше визначаються багатством природних ресурсів чи дешевою робочою силою і все більше – спроможністю продукувати знання, технології, інновації в усіх сферах життя країни. Успіх приходить до сучасних націй тоді, коли їхній інтелектуальний продукт стає цілісним і охоплює всі сфери життя країни. Нація входить до числа лідерів свого регіону і світу, коли національний продукт домінує в інформаційному і культурному просторі, коли конкурентну перевагу приносять власні технології й ноу-хау в бізнесі, коли освіта і кваліфікація стають активно діючим соціальним капіталом. Україна переходить від постіндустріального до інформаційного суспільства, в якому людина, її інтелект є головним ресурсом конкурентоспроможності держави. Творчість, креативність, інноваційність – це те, чого країна чекає від своїх науковців і менеджерів, від учителів і продюсерів, від інженерів і фінансистів. Але роль держави у процесі сучасного українського державотворення полягає у створенні простору для творчості, стимулюванні та гарантуванні престижу інтелектуальної праці. Для досягнення результату необхідно поєднати вірність національним традиціям та відкритість до ідей сучасного світу.

Метою гуманітарного розвитку, який є стратегічним орієнтиром розбудови сучасної української держави, має стати не зростання видобутку вугілля чи заліза, а формування людини, спроможної до інноваційного мислення, творення нової якості життя, нової якості держави і суспільства. Адже гуманітарний розвиток – це досягнення найвищого ступеня свободи особистості й, водночас, її готовність взяти відповідальність за себе, свою родину, громаду і країну; це постійне зростання інтелектуальної складової у національному продукті, утвердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки; це створення для людини, як головного національного ресурсу, умов реалізації всіх її можливостей⁸. Це – те, з чим держава і нація йде у третє тисячоліття.

Але гуманітарність має цінність тільки у демократичному суспільстві. Тому головний стратегічний орієнтир розбудови сучасній українській держави – державотворення на основі демократичних принципів, модернізація політичної системи України та побудова сучасної, конкурентоспроможної держави, визначальними характеристиками якої є верховенство права і розвинена правова культура, збалансована представницька демократія, сильне самоврядування, дисциплінований і мобільний державний менеджмент. Саме демократизація політичної систе-

ми і є основним змістом її модернізації. Сама демократія набуває тут нових якостей. Її сутність пов'язують з ідейним та організаційним плюралізмом, технологіями запобігання та розв'язання суспільних конфліктів, раціональним співвідношенням вертикального і горизонтального вимірів політики.

В загальному вигляді можна визначити такі напрями демократизації політичної системи суспільства:

1. Представницький характер державної влади. Громадяни делегують свої владні повноваження обраній ними особі чи політичному об'єднанню.

2. Легітимність та законність, що включає підтвердження владних повноважень народом у вигляді рівних періодичних виборів, прийнятті державних рішень за активного учасю громадян та їх об'єднань.

3. Правова система підтримує та гарантує демократичні інституції.

4. Плюралізм і конкурентність. Конкурентне, але не конфліктне співіснування в суспільстві різних політичних сил, котрі репрезентують інтереси соціальних груп та верств населення.

5. Громадянські, політичні і соціальні права. Демократичний режим володіє правовими механізмами, які гарантують дотримання і захист природних та громадянських прав людини будь-якого соціального статусу.

6. Усвідомлення і підтримка більшістю громадян демократичних правил і норм, почуття відповідальності та самоконтролю⁹.

Передусім, як підкреслює доктор політичних наук О. Новакова, демократія створює сприятливі умови для артикуляції і узгодження інтересів та потреб різних соціальних груп суспільства. По-друге, демократична політична система має великий потенціал успішної адаптації до суспільних змін і новацій. Цьому сприяють такі принципи, як плюралізм, демократична співучасть, опозиція, періодична виборність влади. Плюралізм забезпечує багатоманітність соціальних альтернатив, що розширює діапазон політичного вибору і вірогідність визначення оптимального варіанту розвитку. Періодична виборність влади забезпечує своєчасне виправлення помилок, гнучке коригування політичного курсу. Демократія забезпечує досить ефективну легітимацію політичної влади в сучасних умовах розвитку суспільств.

У загальному вимірі особлива складність сучасного державотворення полягає в тому, що українське суспільство здійснює потрійну трансформацію: одночасно виконуються завдання ринкового реформування економіки, демократизації та створення національної держави. Наша країна намагається перейти від тоталітарного режиму до абсолютно протилежного – демократичного. Тому у процесі сучасного державотворення спочатку необхідно за короткий час створити об'єктивні передумови для демократичного розвитку, а вже потім розпочинати розбудову демократичного суспільства¹⁰.

Дійсно, реформи у суспільстві необхідно поглиблювати. Безсумнівно є й те, що вони потребують суттєвої корекції: загальний стратегічний напрям сучасного українського державотворення – демократія і ринкові відносини – має бути конкретизованим у системі координат сталого людського суспільства. Треба підкреслити, що поняття «сталого людського розвитку» увійшло в політологічну літературу порівняно недавно. Проте за короткий час воно набуло серйозного методологічного-світоглядного значення. Концентруючи в собі такі показники, як добробут населення, його соціальний захист, демографічні, екологічні, освітянські і загальнокультурні критерії цивілізованості, означене поняття стало загальноприйнятим

у світовій практиці оцінки рівня життєдіяльності людей, стратегії перетворень та розвитку. «Людське» в ньому інтегрує все гуманістичне й людяне в людській цивілізації; «сталість» означає не оберненість гуманістичних перетворень, постійність у дотриманні фундаментальних цінностей¹¹. І дійсно, саме у цьому є стратегічні орієнтири розбудови сучасної української держави, де головне – це пріоритети людини й задоволення людських інтересів у всіх сферах суспільної життєдіяльності.

Головна мета сучасного українського державотворення – довести своє право на гідне місце серед розвинених держав світу, утвердити національну конкурентоспроможність, забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток і високі стандарти життя громадян. Глобалізований світ створив унікальні умови для соціальних комунікацій, але водночас постійно спонукає до загострення конкуренції за право на розвиток, гідний рівень достатку та самоствердження. Захист гуманістичних цінностей і політичних ідеалів щоразу вступає у конфлікт з намаганнями досягти матеріальних і споживчих стандартів найрозвиненіших країн світу. Реальні протиріччя між глобальною нерівністю та прагненням справедливості поглиблюють конфліктність як в окремих країнах, так і загалом на міжнародному рівні¹².

Народи в різних частинах світу формують власні моделі ефективної держави і серед цих народів й українці, які розпочинають новий етап державотворення на основі демократичних цінностей з гуманітарною стратегією інноваційного розвитку держави. Пошук власної моделі державотворення – це передусім намагання визначити оптимальний шлях побудови сучасної, конкурентоспроможної, привабливої для життя держави. Дійсно, у кожній державі буде своє бачення і своя модель поступу, але, незважаючи на розмаїття підходів, сьогодні можна виокремити основні складники національного успіху. Безперервна модернізація та інноваційність – такою має бути універсальна формула не тільки політичного та економічного, але й соціального, культурного, гуманітарного розвитку.

1. *Кремень В.* Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. – К.: ARC – Ukraine, 1996. – 794 с. 2. *Дзоз В.А.* Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації / В.А. Дзоз // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 61 (№ 6). – С. 330-334. 3. Там само. – С. 330-334. 4. *Кочура Н.М.* Культурно-естетична домінанта національного світогляду та її ідеологічна значущість: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук / Н.М. Кочура. – К.: Б.в., 2009. – 21 с. 5. *Дзоз В.А.* Цит. праця. – С. 330-334. 6. *Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія* / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с. 7. *Рубан Ю.Г.* Концептуальні засади гуманітарного розвитку України: стратегічні пріоритети державної політики / Ю.Г. Рубан // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 5-10. 8. Там само. – С. 5-10. 9. *Новакова О.* Авторитарна і демократична моделі політичної модернізації / О. Новакова // Політичний менеджмент – 2006. – Спец. вип. – С. 82-91. 10. Там само. – С. 82-91. 11. *Сарапін В.* Стратегія Українських реформ: ідея сталого людського розвитку / В. Сарапін // Стратегія українського державотворення. Філософсько-політологічний та економічний аналіз. – Київ-Полтава: «АСМІ», 2000. – С. 46-55. 12. *Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К., 2011. – 416 с.